



MANUŠENGERE ČAČIPENA ADAJ LE ROMENGERE ČAČIPENA AKANA

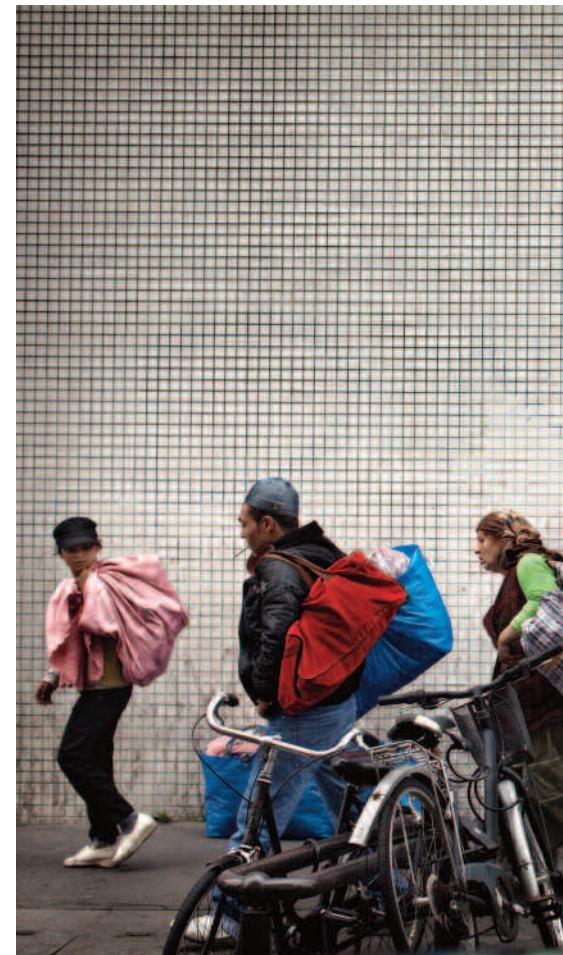
VIČINAS PRE EVROPSKO UNIJA,
KAJ LA TE UŠŤAS UPRE

AMNESTY
INTERNATIONAL



**“Savoro, so kamas, hin, kaj te likeren amen sar manušenge.
Amen avka dživas, ta soske te na likeren amen sar
manušenge...ňikda šoha amen na šunahas, hoj sam avka aver.
Akana amen oda šunas zorales.”**

Phureder romano murš leskera romňijaha, Avas, e Ungriko, oktobris 2012



O Roma, saven hin andre Evropa akana vaj 10 dži 12 milijoni džene, sas andre historija thode pre sera khatar aver manuš u sas diskrimiňimen. O kotor le historijatar, andre savo sas jekhbuter Roma murdarde, sas o holokaustos (o porrajmos), tel o Dujto mariben, kana predal le nacisten mule but šel ezera romane manušen. Sar o Dujto mariben agorisaliла, o rajaripena andre Evropa het kereras le Romenge o džungale praktiki. O ombudsman andal e Čechiko republika rachinelas, hoj le beršestar 1980 sas dži 90 000 romane džuvfija, so dživenas andro Československo (kana mek sas) sterilizimen.

Sar phenelas E Agencija khatar EU vaš anglune čačipena (European Union Agency for Fundamental Rights) andro 2009, jekh duje Romendar sas diskrimiňimen. Oda na mukhel len te arakhel o buťi, abo te dochudel lačho sikhľuviben. Le Romenge– korkore dženenge abo cale grupenge- hin kerde the aver nalačipena. O rasovo perzekucija (bilačhipen) abo segregacija, kaj hine thode pre sera khatar aver manuša paš o melale thana, so le Romen šaj odarig tradel avri kana kamen. But deš ezera le Romane čhavorendar phiren andro segregimen školi abo trijedi

ča vaš o Roma, abo len hin ča loko sikhľuvibnaskero programos andro thana vaš o čhove la loka mentalno retardacijaha.

Pre kajso čhingeripen mujal o manušengere čačipena nane than andro adačiveseskeri Evropa, sava hin o mechanism, sar te zaačhel le manušengere čačipena. O EU iila vaš peskeri e troma (o zakonos) mujal e diskriminacija angle buter sar deš berš. Oda, hoj o Roma hine sako džives diskrimiňimen, sikhavel, kaj o Evropsko instituciji na džanen, sar te kerel le zakonostar oda, kaj le Romen- save hine jekhbareder etnicko minorita andre Evropa- te aven ajse čačipena, sar the le avre manušen andro EU.

KO HINE O ROMA?

O Roma avle andal e Indija andro eňato šelberš, u andre Evropa bešenas 14-to šelberšestar. O Roma nane jekh etnicko grupa, jon hine buter cikneder grupi, save hin thode jekhetane lengera historijaha the lengera čhibaha (sar hine Sinti andre Francija, e Ňemciko the e Italija, Kale andre Portugalsko the e Špaňelsko, abo Kalderara andro teluno-easto Evropa). O travelera

(verdanengere/ džene pro drom) hine ajse džene, save dromaven imar but šelberš. Jon nane etnicko Roma, no the jon hine diskrimiňimen avka, sar the o Roma.

Sar phenel e Evropsko komisija, andre Evropsko unija dživenas andro 2012 vaj 6 milijoni Roma. O Roma hine vaj efta dži ochto % savore dženendar andal e Bulharsko, e Ungriko, e Makedonija, e Rumuňija, e Srbija the e Slovensko. But Roma the Travelera dživen tiš andro vesterno (zapadno) Evropa, kaj hin e Špaňelsko (750 000), e Francija (400 000), e Anglicko (225 000) the e Italija (150 000). Jekhbuter dživen o Roma pre jekh than (vaj 80-85%), choč te o rajaribena the aver pal lende nalačhes phenen, hoj dromaren/ hoj o Roma hine o verdanengere.

Adačives, te dikhas pre maj savore indikatora (save phenen, sar hine o manuša anglal), hine o Roma but teleder avre dženendar. Ochto dešendar evropakere Roma šaj džan andro čoripen, the hine buter nasvale. Le Romen nane ajsi šancija sar hin le gadžen, hoj phirena andre bareder školi la maturitaha: andre Francija, e Grecko abo e Rumuňija agorisalol ajsi škola ča jekh Rom dešendar.



© Mugur Vărzariu

ANTIDISKRIMINAČNO TROMA ANDRE EU

Šaj phenas, hoj oda hin e diskriminacija, sar sakones likeren aver dromeha ča vaš leskero identita, sar e etnicita abo aver markanta (emberšika), save hine važno, the te vaš oda nane ūisavo godakero argumentos

Diskriminacija šaj avel pre but thana, rachinas maškar lende o than, kaj o manuš kerel buť, sikhļuviben the bešiben. Fejs nalačhi diskriminacija šaj anel the fizicko bilačipen the aver persekuciji, save hine kerde perdal o identitakere markanta, sar hin e etnicita. O rajaribena the e policija musaj te kerel savoro, so šaj, te na domukhen ūisave rasovo ataki. Tiš kampel te kerel lačho rodkeriben, ko the soske ajse ataki kerel.

Odoj hine zakona, save den angla o manušengere čačipena the maren e diskriminacija. Andro berš 2000 ilà e EU o Arakhiben pal jednake kondicij vaš savore rasi (Race Equality Directive- RED), save zaphenel e diskriminacija mujal e rasa abo etnicita andro buťakere thana, andro sikhļuviben, drom kijo ciňben the sogališaga, bešiben the šegetišagos pal o sastipen. O RED hin e troma (o zakonos),

savi musaj savore thema khatar e EU te anen andre lengere troma u te likeren les.

Andro 2009 gelā andro zor o L'il le anglune čačipnenca (Charter of Fundamental Rights), save diňa avri e EU. Oda zaphenel e diskriminacija u irinel tele but čačipena, sar hin o čačipen vaš o sikhļuvipen, buťi, socialno the kheribnaskeri šegetišagos. Oda hin tiš troma, savi musaj te respektinel savore amta andro EU the savore thema khatar EU.



©Joshua Gross, Joshua Tree Photography

Levo sera: O rumunsko džene, so peren kije romańi minorita, sas tradle het la policijaha andre Pariža, Francija, 28. septembris, 2010. Francuzska amti dine le Romenge lav, hoj pořinena lengere droma, kaj te džan pale andre lengero štatos.

Telal: E Claudia, e romańi džuvli Cluj-Napocatar,e Rumuńija, Oktobris 2011.

“Te e Evropsko Unija dikhel, hoj andro amaro them hin e diskriminacija, musaj te kerel vareso ... E Rumuńija gelā andro EU le Romenca the le Ungrencia, Džidenca the aver etnicka grupenca, so dživen andre Rumuńija. Avka amen-o Roma- sam tiš kotor le Evropsko Unijatar.”

E Claudia, Cluj- Napoca, Rumuńija, 2012.



© Amnesty International

KANA O RAJARIBENA THE E EVROPSKO UNIJA KEREN O DOŠA

The te hin amen o zakoni, save zaphenen e diskriminacija, o bidžanibena pal o Roma andre Evropa, the andro evropsko thema, ačhen zorale. Vaš savoro hin kodi kauza: Andro 2008 phenda o šingunengero ministros andre Italija, hoj e rasovo perzekucija, savi kerenas o grupi so kontrolinenas o foros (sar te bi domobrana): "Šaj avelas vaš oda, hoj o Roma čoren le čavoren, the vaš oda, hoj o Rumuna keren sexualno bilačipen."

TE KEREL VARESO, KAJ NANE O DEMAVIBENA, ABO KAJ TE ARAKHAS, KO ODA KEREL

O rasovo demaviben the perzekucija mujal o Roma hin andre calo Evropa. Andro informacii, so diňa evri e Agencija vaš o fundamentalna/ zakladna manušengere čačipena andal e Evropsko Unija, hin irimen, hoj jekh pandže Romendar džidila varesavi perzekucija. O hiri, so dine avri o media u save kidkernas O Evropsko centrumos vaš le romengere čačipena (European Roma Rights Centre-ERRC) phenel, hoj buter sar 120 bare demavibena (kana kerenas dugh le Romenge abo vareso kerenas lengere barvačipnaha), sas kerdo andre Ungriko, andre Čechiko republika, pre Slovensko the andre Bulhariaj

maškar Januaris 2008 the Julis 2012. Andre kala demavipena rachinas tiš o īvinkeriben, o mariben la čhuraha abo o ataki le jagoha.

O amti na kiden upre o data pal o rasovo demavipena, so keren le Romenge; ča štar thema oda kerenas andro 2011. O amti ariň na roden avka rendešnones, ko the soske o demavipena kerđa.

O BENGINALE DEMAVIPENA ANDRE UNGRIKO

Sar phenel o Evropakero centrumos vaš le romengere čačipena, andre Ungriko sas vaš e rasovo perzekucija murdarde eňa Roma, maškar lende sas jekh čhavoro. O murdaripena pes ačhile maškar o berša 2009 the 2012. O rasovo bibachtačipena phares doperen pre viktima the pre lengere fameliji. József H, o dad le čhaveskero, ko sas murdardo la čhuraha Fényeslitketar andre Ungriko andro 2008, phendá le Amnesty International: "Sako daral. Oda hin jekh, so pes le manušeske ačhel. Na tromaš te phenel oda avri la bara daratar."

Le Romenge keren bilačipena o džene abo grupi, so terđon seratar le themostar andre o thema, sar hin e Francija, e Čechiko republika abo e Ungriko, kaj o šingune na birinenas te arakhel/rarinel le Romen.

Andro decembris 2012, o džene so bešenas paš e romaňi vatra Marseilleste andre Francija, tradenas savore Romen het u labarde avri o than.

O ŠINGUNE NA BIRINEN TE KEREL, SO KAMPEL. DEVECSERTE, HUNGARIJA

Andro 5. augustos 2012, vaj 500 džene terđile andro foroskerko plácos Devecserete. Avle vaš e demonstracija, savi vičinenas jekhetane e pravicova extremisticka sera Jobbik, ke savi pes mek dine o paraslugadžengere grupi, so kontrolinen o fora. Varesave le demonstrantendar vičinenas o lava mujal o Roma u čhivkerde, so pes delas, pro le romengere khera. O šingune nič na kerde, kaj te zaačhaven o demavipen, u ſikas na phandle andre.

Jekh aktivistas terđila pre jekh romane khereskero dvora, sar chudla o atakos. E aktivistka sas dukhači. Vašoda diňa e skarža. O šingune, pal e presija andal o manušane organizacijsi, chudle te rodkerel le nadžanle dženen vaš o rasovo demavipen.

Aver skarža, so sas pisimen pal e demonstracija, phenel, hoj o šingune na kerenas mištes pengeri buťi, vašoda hoj na visarde o demavipen, so pes kerenas pre demonstracija. O šingunengero ministros andro septembris 2012 phenda, hoj o šingune kerenas sa mištes.



Levo sera: O kher andro Tatárszentgyörgy, e Mađarsko, Februaris 2010, kaj o Róbert Csorba the leskero pandžberšengero čhavoro sas murdarde, 23-to februaris 2009. Jon sas īvinde, kana denašenas andal o kher, bo pen došunde, hoj o kher sas labardo.

Ural: Romane manuša the o manuša, so den len zor andre lengero uprehazdlipen, pen sdžan jekhetane, kaj te protestinen mujal e extremisticko pravicovo sgejlipen andre Miskolc, eastno (vichodno) Mađarsko, 17-to Oktobris 2012.

Telal: E demonštracija andro gav Devecser, Mađarsko, 5-to Augustos 2012, organizinelas la e extremisticko pravicovo sera Jobbik, kije savi pes dine the o paraslugadžengere grupi.



E PREVENCIA ANGLAL E DISKRIMINACIJA ANDRO BEŠIBEN

But ſel ezera Roma andre Evropa beſen pre segregimen thana andre romane vatri vaſ oda, hoj o rajaripena den avri o zakoni, save na mukhen len te beſel aver dromeha.

Buterval na džanen, či lenge vareko na len o kher, na tradel len avri abo na bičhavel pre thana, kaj ſaj nasvaſol le melipnastar.

Te tradel varekas avri- oda hin, kana čhiven avri le dženen, o fameliji abo o gruji andal lengere khera abo andal o thana, kaj beſen, the te jon na kamen u nane len řisavo žutipen andre troma (řisavo zakonos len na arakhel), aňi aver legalna ſajipena (sar pes ſaj rodel aver ſajipena, save aven avri andal o vakeriben pal o problemi, abo oda, hoj lenge phenen avka sar pes iſinel, hoj pes precirdena, tiš o ſajipen te del e skarža kijo kris - o sudos, vaj o jurosicko žutipen).

E Amnesty International the aver organizacii sikhaven, hoj avka traden avri le Romen andre Bulharsko, e Čechiko republika, e Francija, e Grecko, e Italija, e Makedonija, e Rumunija, e Srbija, e Slovensko the e Slovinsko.

O DROM COASTEI, CLUJ-NAPOCA, E RUMUÑIJA

17. decembriste andro 2010, sas 76 familijen tradenas avri andal lengere khera, so sas andre le foroskero centrumos andro drom Coastei. Le foroskero rajariben, savi oda kerda, bičhadá pal oda le dženen, so odoj beſen, ča jekhoro l'il duj d'ives anglo'da. Le familijenca ſiko na vakernas, na sas len ſajipen te lel o jurosicko žutipen, aňi lenge na dine te kidel avri, kaj dživena.

O familijii sas precirdle pal o foros, choc hin nadur o than, kaj rakinen o džungipen, the o chemicko džungipen. Pre oda segregimen than imar o Roma dživenas.

Ča 40 familijenge dine o khera. O khera sas cikne- ča jekh kheroro baro 18m², u odoj majinelas te beſel cali famelija. Jekhetanes perdal aver trin khera sas odoj e nandardi (o kher, kaj ſaj pes morel), aľe ča ſilale paňeha. O khera sas ačhade vaš o manušengere love; vašoda jon hine o kotor la politikatar, so kerelas o foroskero rajariben, savi kamel le Romen pro segregimen thana. Oda hin jekh diskriminacijakeri forma. Aver 36 familijii le 76 familijendar, so sas tradle avri, na prithode aver kher u jon ačhenas bikhereskere. Vareko pes precirdelas kije familijenge, aľe palis beſen but džene andro jekh kher, vareko peske ačhada khera paš o khera, so ačhada o foroskero

rajariben. O rajariben lenge phenda, hoj oda ſaj kerem, aľe ča le mujeha. Ta o familijii dživen andro nalačho beſiben u daran, kaj len ſaj pale traden avri u hoj jon pale našavena lengere khera.

Bela Novak beſelas andro drom Coastei 16 berš anglo'oda, sar les tradenas avri andal leskero kher andro 2010. Jov hin phuro u hin but nasvalo, the avka leske na dine aver kher. Jov beſelas duj berš – the jevende - andre kajsi koliba, so ačhada leskero čhavo. "Miri dili – oda sas ča e phuv, o čhavo na birinda te thovel tele o betonus. Paſal sas o čuha (o miši, o patkaňa)...oka jevend sas mek phujeder, na sas man o kašt u sas baro ſil, -25 °C: "Me zmeglisalilom, na džanavas pal mande, maj muľom."

La Claudia the lakeri famelijake dine jekh kher, so sas maj paš o kondiris, kaj pes čhiven o džungipen: "Me somas ajsi bachtal'i oka d'ives...Akana, sar tosara ušťav upre u dikhav o kondiris, kamav te rovel."

Duj berš pal oda, so o familiji sas tradle avri, pes nič na visarda- lengeri situacija hin jekh.



Levo sera: E romani džuvli hordinel e kočija (čhavoreskero verdoro), bo akana mušinel te omukel peskero kher pre ulica Coastei, Cluj-Napoca, Rumunsko, Decembris 2010.

Upral: Andro 28-to Septembris 2012 vaj 250 džene, jekhbuter andal e Bosna, sas oka dives tradle het andal lengeri lokalita Tor de'Cenci andre Rima (andre Italija). Jon sas bičhade andre nevo taboris (than) La Barbuta, so hin paš e Ciampino "letiskos", abo andre Castel Romano Camp.

E kauza andal o drom Coastei nane jekh andre Rumunsko, aňi andre Evropa. O politiki, save kamen abo keren, hoj o Roma dživen segregimen avre dženendar, hine the pre aver thana andre Rumunsko: Baia Marete, Constantate the andro Miercurea Ciuc the Piatra Neamť. Juliste 2011, Baia Marete ačhade e faľa, savi rozulađa o Roma le gadžendar.

SEGREGACIJA ANDRO LA BARBUTA ŘÍMATE, E ITALIJA

Imar but dešberš o amti andre Italija segreginen le Romen. Thaneskere/ foroskere the themeskere rejarijena kamen, kaj le Romen te bešen ča andro "kempi", pal save phenen, hoj hine perdal o Roma lačhe thana.

Andro 2008, kana sas "Nomadsko pohotovostă" ("Nomad emergency"; situacija, kana o amti merkinen le manušen, so dromaren), varesave amti andre Italija tradle le Romen andal o khera avri u kertas ajse politiki, save kamen, kaj o Roma te bešenas pro segregimen thana. Kajsi diskriminacija džal dureder the avka, hoj novembriste andro 2011 e "Nomadsko pohotovostă" agorisafila.

18. junoste 2012, le foroskere amti Římate phundrade La Barbuta, o gav ča vaš o Roma. Odoj precirdle vaj 200 džene, so sas tradle avri andal lengere khera andro Tor de'Cenci camp, kaj dživenas imar 17 berš. Khatar La Barbuta, savi hiňi nadur o airports Ciampino, hin faľa the pre savoro dodikhen o kameri. Na phiren odoj autobusi abo aver transportišagos. O sklepi, o školi the o doktora hine dur vaj 2,5 km. O bešutne musaj te phirel pal o sogolišaga paš o baro drom bijo phirado dromoro.

But Romane fameliji, save dživenas andro Tor de'Cenci phende junoste 2012 la Amnesty International, hoj jon na kamenas te precirdel andro La Barbuta vašoda, hoj daranas, hoj odoj n'avela o arakhipen the o pařamo u vaš oda, hoj na kamenas te bešel avka segregimen.

"Adaj [andro Tor de'Cenci] sas savoro ča ajso, loko, paš o kempos... o foroskero rajariben amenge phendā, hoj musaj te džas- imar avka abo avka. Jon amenge phende, hoj tradena amen avri u ňiko adaj na ačhela... amen naštī kidas avri."

Jekh bešutno andal Tor de'Cenci, junoste 2012



TE DOCHUDEL SAVORENGE O PAÑI THE O HIGIENICKO THANA

Ñiko bi na pañalas, hoj ekzistinen o bešutne khatar e Evropsko Unija, so na dochuden o pañi. Kajča avka oda hin andre segregimen thana, kaj dživen o Roma, okle arde andre Evropa.

Andre Slovinsko o thaneskere amti den lačho pijibnaskero pañi ča le dženen, save šaj sikhaven o amtoskero l'il pro ačhaviben. Kajsi politika diskrimininel le Romen, ko dživen andro osadi (abo pre aver segregimen thana), kas nane ūila the avka len nane aki lačho pañi. Maj sa o Slovinci dochuden žužo pañi, ča andro 20-30% savore segregimen romane thanendar andre teluno-eastno (juhovichodno) regionos o pañi nane, sar phenel o hiros andal o berš 2010.

But bešutne andal o osadi, buterval o romnija (o džuvlja), phende la Amnesty International, hoj len nane ajci pañi, keci lenge sako d'ives kampel perdal lengeri famelija. Musaj te pijen, te taven, thoven (moren / nandaren) pes, rajbinen o gada. Marjan, andal e gav Goriča Ribnicate, phenda: "Oda avka hin, hoj amen khandas, vašoda aver džene pes amender odcirden

(denašen). Predstavinen tumenge, sar pen šunen amare čhave, kana lendar andre škola keren pherasa, hoj khanden?" Jov amenge vakerda, hoj leskeri famelija the barata phirkernas dur, kaj te arakhel, kaj šaj len o pañi. Phiren pre ajse thana, sar e mulañi bar (o cintiris), o chañiga andre purane fabriki abo andro khera, kaj bešen manuša, save lenge žutinen (den o vast).

NANE PAÑI, NANE KHERUTNO, GAV PONOVÀ, SLOVINSKO

E Silvana, savi dživel andre osada paš o gav Ponova Grosupljete, phenda la Amnesty International, sar phares pes dživel le džuvljenje the le čavorenge, sar na dochuden o pañi the o higienicka thana.

"Me man naštì morav avka, te dikhelas man miro murš abo mire čhave. Sar o murša nane khere, amen o džuvlja nanduvas andre len. Jevende moras amenge ča o bala the o muja. Naštì avas nange anglo čavore. Amen phiras pre toaleta palal o kher- avka dur le kherestar, sar oda džal, andro šancos...raťate musaj manca lav e vilāis (vudut), dívese me musaj te dikhav khatar mange, kaj man na dičhol."

TE KEREL O AGOR LA SEGREGACIJAKE LE ROMEN ANDRE ŠKOLI THE TRIJEDI

Deš ezera romane čavore andre Evropa phiren andre segregimen, ča romane školi the trijedi, abo andre školi the trijedi redukimen programoha vaš o čavore la loka mentalno retardacijaha.

Andre Čechiko republika hin savore čavorenadar, so phiren andre školi the trijedi vaš o čavore la loka mentalno retardacijaha, 35% romane čavore, choc o Roma hine ča 3% andal o džene khatar e Čechiko republika.

O Evropsko sudos (kris) vaš manušengere čačipena diňa verdiktos, hoj e Čechiko republika kerda nalačhipen le romane čavorengero čačipnaske, kaj te presikhavena lengero čačipen vaš o sikhluviben bijo diskriminacija (e kauza D.H. the aver džene mujal e Čechiko republika). Sam pandž berš dureder, e Čechiko republika mek na kerda but, kaj te agorisalol e diskriminacija u kaj te lačharel le romane čavorengero tajsaskro.



Sar hin le čavoren redukimen programos, oda ciknarel o šanciji te phirel pre maškarutne školi u mukhel dureder la diskriminacijakeri kerek. Andre Čechiko republika ča 3 le 10 romane čavorendar phiren avri e maškarutni škola. Te dikhas, sar oda hin le gadženca, ke lende oda hin ochto le 10 čavorendar. Pre Slovensko duj le 10 romane čavorendar the eňa le 10 gadžendar.

ROMI, ČAVO ANDAL E PRAKTIKO ŠKOLA, OSTRAVATE, ČECHIKO REPUBLIKA

O Romi dživel Ostravate. Odarig hine the o čavore andal e kauza D.H. Jov phirel andre škola, kaj hine vaj 90% savore čavorendar Roma. Maj andre savore trijedi sikhlon prakticko programos.

Le Romiskero dad, o Roman D., irind'a savore čavoren andre kodi škola, bo hiňi paš e ubitovňa, kaj bešel. O Roman D. daral, hoj „e škola len mištes na sikhłarel. O čavore dikhen jekh avrestar so keren, the nane odoj diferenciji, bo buter džene hine Roma.“

O Romi the leskere duj phralapheňa gejle, kaj len te testinen kijo špecijalisti andre pedagogicko – psychologicko amtos (poradňa). O Roman phenel, hoj o probi sikhade, hoj o čavore hine andro sikhluviben „palal“. Vaš oda palis le čavoren thode andre prakticko trijeda.

O Romi vaš oda mek na sikhłol ſisavi aver čhib, avka sar andro normalna školi. Te phučas soske, ta phenel: „Na sam čavore sar andal e zakladno (mejnstromovo) škola, ale andal e prakticko škola“ Pal redukimen sikhluvneskero programos andre leskeri škola oda avka hin. O čavore chudens te sikhłol anglicko čhib andre švto trijeda the sikhłon duj ori andro kurko. Te phirdahas o Romi andre normalno zakladno škola, chudelas bi te sikhłol e čhib imar andre trito trijeda the sikhłolas bi trin ori andre kurko.

Avka but romane čavoren pre specialno školi the trijedi perdal o čavore la loka mentalno retardacijaha hine tiš pre Slovensko. O lačharibnaskero programos le UN (United Nations- jekhetane naciji) arakhlas andro 2010, hoj andre 65% kajse školi phiren ča (abo maj ča) romane čavore, the hoj andro 90% specialne trijedi andre normalna školi phiren ča (vaj maj ča) romane čavore.

Dural pre ľevo sera: Romano murš čhorel paňi, Ribnica, Slovinsko, Julos 2012. O nipi andal leskeri lokalita šaj čhoren paňi ča pro cintiris, vaj kije vešuno chaňig (džviridlos).

Ľevo sera: Romi kerel peskero kherutno ukolos, Ostrava, Česko republika.

Savorestar phenas pal jekh kauza: Septembiste 2011 kerde duj anglune trijedi, kaj sas segregimen ča romane čavore, andro Francisciho drom (pre ulica le Francisciskeri) Levočate pre Slovensko. Andre duj trijedi sas le 29 čavorendar 26 Roma. Andre aver kajsi škola, so hin andre Šarišské Michaľani, thode pal o berš 2008 savore romane čhaven andre segregimen trijedi, so sas mek andre aver štokos anro kher. 30 oktobriste 2012, regialno kris Perješte diňa avri o verdiktos, hoj ajsi segregacija le romane čavoren sas diskriminacija.

Andre Grecko hine romane čhave diskriminiřimen sa het, the avka hoj o Evropsko sudos vaš manušengere čačipena andro leskeru dujto verdiktos phenda, hoj e segregacija le romane čavoren andre trijedi ča perdal o Roma Aspropyrgoste sas diskriminacija (e kauza Sampanis the aver mujal e Řecko.)



SO E EU ŠAJ KEREL LA DISKRIMINACIJAH

E Evropsko komisija dodikhel pre oda, sar o troma (zakoni) so diňa avri e EU, sar hin the o Akhariben pal jednaka kondiciji vaš savore rasi (“Race Equality Directive”, e jurisdicko norma, savi phenel, hoj o rasi/naciji hine jekh) hine thode angla Andre o thema khatar e EU.

E Evropsko komisija šaj sikhavel e zor le themenge, save peske le tromendar khatar e EU nič na keran. Odoj hin standartno drom, savi pes vičinel “infringement proceeding” (e kauza le themenca, so na kerde mištes le tromenca), savi šaj e komisija džal, kana o themeskere politiki abo lengeri praksija nane jekh le tromenca khatar EU. E komisija šaj del o them kijo Evropsko kris.

Andro 2008-to berš e komisija avla la proceduraha, savi pes vičinel o EU Pilot. Oda hin e procedura, savi šaj e komisija kerel angle oda, sar del o them kijo Evropsko sudos. O EU Pilot mukhel la komisija, kaj te vakerel le themoha u kaj te probinel te kerel dovakeriben džikim musaj te del o them kijo Evropsko kris.

7 apriliste 2011 ila e komisija pal peskero Planos vaš le themengeri strategiji, sar te integrinel le Romen. Hin lačho, hoj amen hin kajso dokumentos, savi kamel te irinel bareder integracijakeri strategija. Nalačho hin, hoj odoj nane pisimen, so o thema majinen te kerel, kaj te agorisałon e diskriminacija the rasistisko perzekucija mujal o Roma. Oda na anel řisave instrumenti, sar te dodikhel pal efekta, abo sar te del duma pal o politiki, save kerel o thema khatar e EU.

E EU bi majinelas te kerel ajse sajipena, kaj o projekti, so hine potímen andal la Evropakeri instituciji, na phagerena o manušengere čačipena andro thema, save kamen te ačhen o thema khatar e EU. Šaj phenas pal e Serbija. EU lenge potínelas o love, kaj te pomožinenas le Romen, so sas avri tradle. O foros Bělehrad šaj kole lovenca kerel mek phujeder e segregacija mujal o Roma. Decembriste 2012 avle andro foros o džene andal e EU u phende, hoj oda nane mišto. Le Romenge, so sas avri tradle, mek ňiko na žutinelas.

E EU KAMPEL TE KEREL MEK BUTER

La Evropakeri komisija hin zor te lačharel dživipen le evropakere dženen, so hine thode pre sera khatar aver manuša, sar the o Roma. Ale šaj šunas sajipen, hoj kala zoraha na kerel avka but.

E komisija kerel sako berš but šel proceduri (“infringement proceedings”, dureder ča “kauzi”) kole themenca, so hine varesoha došale. Jekhbuter oda hine o kauzi pal e ekologija, potínenben vaš bešutne kamišaga (o taxi), bikeňiben maškar o thema Andre EU abo preligeňipen (transportos). Sar agorisałila o berš 2011, 1775 kajse kauzi mek džanas. Koda berš o evropsko kris diňa avri 62 verdikta andro kauzi, so leske bičhađa e komisija.

O Arakhiben pal jednaka kondiciji vaš savore rasi hin ajsi zoraļi norma sar hine the aver evropska troma. E komisija phundrađa vaj 30 kauzi le themenca, save na thode angla Andre lengere jurisdikce o Arakhiben pal o jendaka kondiciji khatar o rasi. E komisija kerel doš, hoj dikhel ča pre kajse technicka aspekta, sar o thema irinde Andre lengere troma hoj so hin e diskriminacija, ale na dikhen pre oda, či o thema tiš keren, so irinde. Mek na sas phundradji jekhori kauza



© Juan Pablo Gutierrez

Romane čhave pen bavinen paš lengere khera
andre čorikaňi lokalita, paš e Marseille,
E Francija, 2010.

le themenca khatar e EU, saven hin e politiki
abo praksija, so diskriminen le Romen
(abo aver cikne naciji).

Sar agorisalila berš 2011, but šel kauzi
kole themenca, so hine varesoha došale,
mek džanas. Jekhbuter oda hine o kauzi pal
e ekologija, potičiben vaš bešutne kamišaga
(o taxi), bikeñiben maškar o thema andre EU.
Sar agorisalila o berš 2012, sas phundrade
ča čino kauzi pal o Arakhiben pal jednaka

kondiciji perdal savore rasi (ča jekh andre
kale thema: E Belgija, e Holandsko, e Polsko,
e Rumuňija the e Anglia).

Varekana e Evropsko komisija gondoñelas,
ale but na kamelas te phundravel e kauza
le themoha, savo kerelas nalačhipen
le Romengere manušengere čačipena.
Šaj phenas pal o augustos 2010,
kana o šingunengero (policijakero)
ministerstvos diňa avri o akhariben,

kaj te tradenas avri u bičhavelas het andal
o them le Romen, so avle andal e Rumuňija
the e Bulharsko u paſis bešenas andre lokaliti
andre Francija. Septembriste e komisija
gondoñelas pal oda, hoj phundravel e kauza,
ale andro oktoberis - pal o vakeriben le
francuzko rajaribna- phenda hoj na.
E komisija arakhla, hoj e Francija kamel te
visarel e situacija. O šingunengero
ministerstvos diňa avri aver akhariben.
The avka hin dži akana: sako berš traden
avri but ezera Roma, so bešenas andre
lokaliti the čorore khera, pre cali Francija.

KAUZI VARESAVE THEMENCA ANDRE EU.

	Keci kauzi sas phundrade (2011)	Pal soste sas jekhbuter kauzi (2011)	Kauzi, so sas phundrade khatar o Arakhiben pal jekh (jednaka) kondiciji (2012)
E Francija	95	Počiñiben bešutne kamišaga (18), ekologija(15), o bikeñiben maškar o themena the sogališaga(13)	0
E Italija	135	Ekologija (33), o bikeñiben maškar o themena the sogališaga (18)	0 (1EU Pilot)
E Rumuňija	47	Počiñiben vaš bešutne kamišaga (9), energija (8)	1
E Slovensko	41	Ekologija (8), preligeñipen (7)	0
E Čechiko republika	65	Ekologija (20), preligeñipen (14)	0

O AGOR

Sam 13 berš pal oda, so sas cirdi andre evropsko jurisdikcija e Arakhiben pal jednaka kondiciji vaš savore rasi, hine o Roma pal calo Evropa dirkimiřimen sa het. Musaj mek but keras, kaj o principi khatar jednako kondiciji, nadiskriminacija the o respekt kije manušaňi paťiv hine buter, sar čuče lava. O thema andre e EU musaj te respektinen maškarthemutři jurisdikcija, savi EU diňa avri mujal e diskriminacija. E Evropsko komisija hin o šinguno, so majinel te dodikhel, sar o štati likeren troma; e komisija musaj mindar te kerel savoro, kaj o Arakhiben pal jednaka kondiciji vaš savore rasi te avel respektimen.

But droma, sar hin kerdi e diskriminacija, o rassimus the aver biláčipen mujal o manušengere čačipena, save šunen o evropakere Roma, na našaven, dži e Komisija na chulajnel savore inštrumentenca, so la hin. O inštrumenti hine ajse zorale, hoj šaj kerel, kaj o themeskere rajaribena te na tradenas le Romen avri andal lengere khera, na bičhavemas len pro segregimen thana the na sikhavelas cikne Roma pre sera khatar aver čavore andre školi the trijedi ča perdal o Roma, abo perdal o čavore la loka mentalno retardacijah.

E EU hiňi barikaňi, hoj "terdol pre principa, sar hin o phundradipen, demokracija, o respekt kije manušengere čačipena the anglune phundradipena." No e diskriminacija, savi o Roma musaj sako díves te predžidon, sikhavel, sar e instituciji khatar e EU na birinemas te prethovel kale principa andre jednaka kondijici predal o jekhbareder evropakeri cikni nacija.

SO KEREHA TU?

Av amanca la kampaňaha "Manušengere čačipena adaj, le Romengere čačipena akana!" u vičin, kaj e Šeraľi vaš čačipen the manušařiben, Vivian Reding, mindar te kerel so šaj, kaj te agorisalol e diskriminacija mujal o evropakere Roma.

Irin tele amari peticija pre adresa: amnesty.org/Roma



© David Forenczy/Demotix

Upral: Isabela Michalache, e romani aktivistka perdal le Romengere manušengere čačipena andal e Rumunsko, vičinel pro nipi andre demoštracija Budapešťate, Madarsko, Aprilis 2011. Vičinen, te avel feder EU themengeri strategiji pal e romengeri integracija.

E kopertka/obalka: O Roma the o džene, so lenge žutinen/den o vast, vičinen mujal o phiradipen la extremisticko pravicovo seratar andre Miskolc, easterno Ungricko, 17 Oktobris 2012. © MTVA

E GOĐI, SO KAMPTEL TE KEREL

E Amnesty International vičinel, kaj e Evropakeri komisija te presikhavel sa e zor, so la hin, the o avrirodkeriben abo phundraviben o kauzi, kaj o thema khatar e EU:

- Te na traden le Romen andal lengere khera avri, te na precirden len pre segregimen thana, the te na diskriminen len, kana lenge kampel socialno bešiben;
- Te na diskriminen le Romen, kaj te šaj dochuden pre sogalšaga, sar o paňi the e elektrika;
- Romane čhave te na thoven andre školi the trijedi ča perdal o Roma abo andre specialna školi the trijedi vaš o čavore la loka mentalno retardacijah;
- O themeskere amti, rachinas the o šingune, te keren so šaj, kaj řiko te na kerel o rasovo bibachtalipen mujal o Roma u te keren lačho rodkeriben, kana vareko kerel e rasovo perzekucija;

■ Te na aven o Roma diskrimiřimen aňi andre buťa, socialno šegeťišagos the o šegeťišagos pal o sastipen.

E Amnesty International vičinel, kaj e Evropakeri komisija te kerel lačhi buti andre jurisdikcija mujal e diskriminacija u kaj te kerel presija pre evropakere thema, kaj te len u cirden andro dživipen o themeskere strategiji pal e romengeri integracija, andre saven hine zorale inštrumenti, savenca šaj maren perdal e diskriminacija andro manušengero dživipen.

E Amnesty International vičinel tiš pre Evropakeri komisija, kaj te kerel efektivno avrirodkeriben pal oda, so počinen peskere lovenca. E Evropsko investično banka the o themeskere rajaribena šaj žutinen, kaj

■ O love khatar EU te na džan andre projekti, save keren nalačhipena mujal le Romengere manušane čačipena the čačipena khatar aver grupi abo nacijsi.



E Amnesty International hiňi e cařilumakeri/calosvetovo organizacija, adre savi hine buter sar 3 milijoni dženen le 150 themendar abo thanendar, ko den la Al o vast, ko hine lakere džene the ko vareso keren, kaj te agorisalon o demavipena khatar o manušengere čačipena.

Kamas, kaj sako manušes te avel savore čačipena, save hine irimen andre Universalno vičiřipen/akharipen le manušane čačipnendar the andre aver maškarthemutře štantarti pal o manušane čačipena.

Amen na sam phandle le themeskere rajaribnenca, politicka ideologijenca, ekonomicka intereštenca abo le paťavibnenca u počinen amen ča amare džene abo o darunki aver manušendar.

Index: EUR 01/02/2013
Romani

Aprilis 2013

Amnesty International
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X ODW
United Kingdom

amnesty.org